

## מעמדו של המשוכפל גנטית\*

מעשה בשני ציידים שהתחרו ביניהם מי הטוב שבציירי העיר. מינו ועדה שתכריע היא קבעה שלצורך הכרעתה על כל אחד מהציירים לצייר את הציור הטוב ביותר שהוא מסוגל, מה שהכי קרוב לטבע, והם – חברי הוועדה – יבואו לראות מי מביניהם צייר את הציור היפה ביותר.

וכך עשו.

הלך הצייר האחד ושכר האנגר גדול, מחסן נטול חלונות, וצבע את קירותיו מבחוץ בלבן ואת פנימיותו כמלון אורחים. בתוך המחסן, על אחת הקירות שמבפנים, צייר חלון שתריסיו מוגפים וחילון מכסה אותם. אחר כך החשיך את האור חימן את חברי הוועדה לראות את הציור המוצב "בתוך המחסן". הגיעה הוועדה למחסן, יחד עם הצייר המתחרה, והנה אין הם רואים כמעט מאומה בגלל החושך. מה עשה הצייר השני – לא זה שצייר את המחסן – ניגש לחלון כדי להרים את התריס ולהאיר את החדר. כשניגש להסיט את החילון ולהרים את התריס גילה לפתע שאין זה חלון אמיתי אלא רק ציור של חלון. "רואים אתם – אמר הצייר הראשון באושר – אני הוא שציירתי ציור מוצלח: כה מוצלח עד כי אפילו המתחרה שלי, האומן השני, חשב שזה חלון אמיתי וניגש להרים את התריס".

לעלבון יש עוצמה והצייר השני התמלא מעוצמה זו מלוא חופניים. מה עשה? הלך ועשה לילות כימים בסטודיו שלו כשהוא רכון על ציור נפלא ממש: דמות אדם, בגודל טבעי, המחזיק סלסלה של פירות על כתפו. והיה

\* שנת הוצאה בכנס איגון הבריאות הבינ"ל, חשוון תש"ס.

הציור כה מוצלח עד שכשהוא הוצב על כנו שבחוץ – באה ציפור וניקרה במקורה אחד הפירות. "רואים אתם – אמר הצייר השני – אני ציירתי ציור כה מוצלח שאפילו הציפור שבטבע חשבה שזהו פרי אמיתי ורק כשניקרה בבר, גילתה שאין זה אלא ציור".

התלבטו אנשי הוועדה מאד ונחלקו בדעותיהם ולא ידעו מה להחליט. באו לרב. פסק הרב: הצייר של המחסן הוא הצייר הטוב יותר. מדוע? כי אם הציפור הייתה חושבת שהציור של הצייר השני הוא אכן אדם אמיתי – לא הייתה מתקרבת אליו. ציפור לא תתקרב לאדם אמיתי (המפרשיכ אומרים כי כך ידע יוסף לפתור את חלום שר האופים ולהבין מדבריו כי הוא חשוב כמת, שכן בפרשת נח נאמר שהחיות תפתנה מהאדם החי כאמור בבראשית פרק ט: ויברך אלוקים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ: ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים וכ"ו", ואילו שר האופים סיפר ש"בחלומי והנה שלשה סלי חורי על ראשי – ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אופה והעוף אוכל אותם מן הסל מעל ראשי" (בראשית מ) לפיכך "ויען יוסף ויאמר זה פתרנו שלשת הסלים שלשת ימים הם: בעוד שלושת ימים ישא פרעה את ראשו מעליך" וכ"ו).

הטכניקות החדשות של ההנדסה הגנטית – מביאות אותנו לשאלה: האם אדם, שיוצר על ידי שיבוט גנטי, יפחיד ציפורים? האם הדין שיושג באמצעות שיכפול גנטי, וישופר באמצעות התערבות במבנה הגנום האנושי, יביא אכן לאדם בעל חובות וחכיות ככל האדם?

## דרגות בתואר אדם

באוניברסיטת פרינסטון נערך באחרונה כינוס בו דובר על כך שתוך 100 שנה יהיה בעולם דגם חדש של 'הומו-ספיאנס', לאמור: אדם שתוכנן ותוכנת מראש להיות מושלם בכל: בריא כפליים, חכם פי חמישה, נאה פי עשרה וחזק פי מאה – מי שמראש קבעו את כל התכונות שלו והוא יהיה אדם העל.

## מעמדו של המשוכפל גנטית

בדרך, לדבריהם, עד שיפותח אדם זה, ישיג המין האנושי טכניקות שתאפשרנה שיפור משמעותי ביכולתם של זוגות להגיע לפרי בטן. כמו כן נחזה בשידרוג האדם, כשהמדע ילמד כיצד לעשות שימוש בתכונות גנטיות מסוימות על מנת לשפר את חיינו באופן משמעותי. זאת באמצעות הרחבת הידע על המנגנון הנותן עדיפות לנטייה גנטית רצויה ומדכא את הנטייה הבלתי רצויה. וכי יש דבר ראוי יותר, אומרים לעצמם חלק מהעוסקים בכך?

מאיך מדברים אחרים על כך שבדרך זו אפשר יהיה לייצר – חלילה – גם תת אדם, לאמור: אדם שתכונותיו הוכשלו מראש בעת התכנון, כך שיהיה רק בעל איברי אדם – "דמי-אדם". באדם כזה – יש אומרים ואני מצטט אותם ברמז בלבד – ניתן יהיה לעשות "שימוש" – ה' ישמרנו אפילו מהשמעת המילים הללו – כפתרון למשל לבעיית המחסור באיברים להשתלה ועוד. אם בתחילה על ידי יצורו של "תת אדם" שלם, שאינו אלא שיכפול של המזמין, ההופך אותו למחסן איברים לשעת הצורך, ואם בהמשך על ידי לימוד הטכניקה המאפשרת ייצורם של איברים בודדים, חסרי כל מנגנון דחייה מטעם הגוף בו יושתלו שכן הם יהיו משוכים מתאי גזע עוברים, כפי שאישרה באחרונה ממשלת בריטניה.

בינתיים, אומרים המדענים, נצליח לייצר תאי אדם מעוברים משוכפלים ולהשתמש בהם לצורך יצירת דופאמין או תרופות אחרות הנוצרות לחולים ולזקוקים להשתלה.

כונות אלו מביאות מייד לשאלה: האם מותר להמשיך את המחקר הגנטי?

על כך דנים אנו כיום, אנשי האתיקה הרפואית בכל העולם, דיונים רחבים. ואם אספיק אעמוד על כך בהמשך.

מטרידה אותנו גם השאלה: מה יהיה מעמדו האישי של אדם הנוצר בטכניקת השכפול הגנטי. לאמור: מה מעמדו של אדם שנולד בלא אב?

## הייתכן צאצא שאין לו אב?

אחת התוצאות המרכזיות הנובעות משכפולה של הכבשה דולי - נוגעת לעובדה שעם שיכפול זה הוכח כי לצורך קבלת ייצור חי, לא רק שניתן להשתמש בגרעין תא שכבר עבר התמיינות אלא - חה מה שרלוונטי לנו במיוחד - שניתן להשתמש בתא הלקוח ממין אחד, וזר בלבד או נקבה בלבד, ובכל אופן לקבל צאצא תקין לחלוטין. יתר על כן: הוכח שעל מנת להגיע ללידה צאצא - אין צורך בגברים כלל.

כיצד איפה תוגדר ההורות של ילדה שגרעין הוריתה יילקח כולו - כמו בדולי - מתא של אשה (תנוך אחנה למשל), וגרעין חה ייחדר אחר כך לתוך ציטופלסמה של ביצית, שתרוקן מגרעינה הטבעי - אף זאת כשם שנעשה עם הכבשה דולי, - ושילוב זה יושרש אחר כך כולו ברחמה של האשה עצמה או אפילו של פונדקאית? הרי בתום ההריון זה תהא לפנינו בת - שנוצרה כולה באמצעות נשים בלבד.

ובכן: מי ייחשב אביה של בת זו?

האם ייתכן - לפי ההלכה - שהאבא ההלכתי הוא בפועל אשה?

האם, לפי ההלכה, יתכן שהאמא היא גם האבא? או שמא במקרה כזה ייתכן שההלכה אכן תראה בה אישה נטולת-אב מבחינה משפטית, גם אם ברור שמבחינה ביולוגית מישורו פה ביצע את תפקיד הגבר?

וסוגיא זו מסתעפת גם לאידך גיסא. כלומר:

מה יהא מעמדו ההלכתי של בן שייולד כתוצאה משימוש בגרעין תא שילקח כולו מגבר בלבד ויונחו בתוך ציטופלסמה כנ"ל? גם אם ההריון בפועל נעשה באמצעות אשה, במקרה כזה - ניטלו מהגבר בלבד כל 46 הכרומוזומים, לרבות אותם 32 שבהריון רגיל מסופקים ע"י האם, ומדוע שלא נאמר שהאם היא האב?

## מעמדו של המשוכפל גמית

חלק אומרים כי התשובה לכך היא: כן. לדעתם בניגוד לאימהות, שלפי ההלכה היא הכרחית על כל פנים, הרי שביחס לאבהות אכן ייתכן מצב שלאדם אין אב הלכתי. יש דבר כזה אצלנו: אדם שהוא נטול אב. זאת למרות שכמובן יש גבר ששימש בתפקיד האב במובן הביולוגי – ואף אל פי כן אין לו מעמד של אב הלכתי. כי ההלכה מבדילה בין "אב" לבין "מפרה". לא כל "מפרה" הוא גם "אב" לגבי ההלכה.

### בין "אב" ל"מפרה":

הדוגמא הקלאסית היא כאשר האשה יהודיה והאב הוא גוי ח"ו. בקרה כזה בכלל הגוגע למעמדו של העובר הוא יהודי שאין לו אב. ובכן: הנה הגוי "מפרה" ואינו נחשב "אב".

אבל יש מצב כזה גם שלא בנושאי תערובת: היא מצויה בסוגיא סבוכה במסכת יבמות (ל"ז,א): הדיון שם נוגע לשאלה: מהו מעמדו של בן, שכל ההריון שלו מתחיל להתרקם רק אחר מותו של אביו? אין המדובר באדם שנפטר, לא עלינו, בעוד אישתו בהריון, אלא במצב שהזרע כולו הושרש ברחם אחר מות הגבר. האם, שואלת עצמה הסוגיא שם, אב זה – אכן ייקרא "אב" לגבי הצאצא הנוצר? האם, למשל, תתכן כך תוספת של אחים יורשים נוספים לאב, גם בחלוף מספר שנים מאז חלוקת הירושה? תשובת הסוגיא שם – על פי דעת מו"ר הגר"ש ישראל זצ"ל (תוך דיוקו מדברי ה"נודע ביהודה") – היא: "לא": אם כל ההריון החל להתרקם בגוף האשה, רק אחר פטירתו של הבעל, הבן שייוולד יהא "חסר-אב". ובכן, למרות שברור מאיזה זרע נוצר הבן, בכל אופן לא ניתן לבעל הזרע התואר "אב" – מי שכל בניו, יצירי זרעו, הנם אחים זה לזה. בן כזה אין לו אב כלל.

הרי אפוא, שנמצא מי שסובר כי יתכן שאדם יהיה בלא אב משפטי, הלכתי. לפי גישה זו, ייתכן כי גם שכפול גנטי פְּוּה

שיעשה באמצעות נשים בלבד, ושעל פי הטבע יוכל להביא רק ללידת בת – לבת זו לא יהיה אב.

מאידך, חייבים לשים לב כי יש בהלכה סימוכין לגישה אחרת, והיא אומרת למעשה כך: באותם מצבים בהם נגרע האב לחלוטין, נוצר מצב שסבו של הנולד מצד אימו, אבי אימו – יחשב כאביו ההלכתי של הצאצא הנולד.

זאת מניין? מסוגיית ארוכה במסכת בכורות (מ"ז). מסוגיית זו עולה כי במצב מסוים (שלא כאן המקום לפרטו) – בן של "בת כהן" או "בת לוי" ייחשב בעצמו כ"כהן" או כ"לוי" – זאת רק מכוח זה שסבו, אבי האם, הוא כהן או לוי. המקרה הנדון שם, עוסק במצב בו אין אבהות הילכתית – מהותית ומהמקרה הנדון שם, עולה כי בהיעדר אב הלכתי (כמפורט לעיל בנוגע למצב בו האב הוא גוי ח"ו), אביה של האם – נכנס תחת האב הנעדר והבן מתייחס אליו עד כדי כך, שמכוחו הוא יכול אפילו לזכות בתואר האצולה הרם ביותר בישראל: כהן.

בניגוד לנאמר לעיל, מסוגיה זו נובע שבדלית ברירה מועתקת האבהות אל הסבא, אבי-האם. אלא שבשיכפול הגנטי תתעורר השאלה: אביה של איזו אם, היא אבי הילדה שתיווצר? הרי מבחינה תאורתית יתכן שלולד זה תהיינה שלוש אימהות: א. האשה שתרמה את התא ובו 64 הכרומוזומים. ב. האשה שתרמה את הציטופלזמה. ג. האשה הפונדקאית שילדה את הולד. שאלה זו צריכה עיון.

ונשוב אל השאלה הראשית:

האם אדם שיווצר בדרך זו, ובנוסף אולי גם יתפתח ברחם מלאכותי, יהיה אדם או רק "זמוי אדם"? היש בכלל דבר כזה "זמוי אדם"? האין זה ביטוי מעורר פלצות, במיוחד אנו – היהודים – שראינו כבר יותר מפעם אחת בהיסטוריה לאן מובילה שאלה זו, ומה קורה כשאדם נוטל לעצמו את החירות לקבוע על פלוני שהוא תת אדם.

## מעמדו של המשוכפל גנמית

זאת ועוד: כבר עתה מדובר על הכלאות של שימפנזה ומדחנה. ומה יהיה כשיעשו זאת באדם? אמנם עד היום לא הצליחו ההכלאות הללו אבל מי לדינו יתקע שאין ממש ברגע זה מדענים העוסקים בכך? (וראה רש"י על בכורות ת, א, ד"ה: ה"ג הדולפינין שכתב ח"ל: הדולפינין פרים ורבים מבני אדם - שאם בא אדם עליהם מתעברות הימנו).

בעצם השאלה היא: כיצד מגדירים אדם, מי שאסור לפגוע בו בשום פנים ואופן? ועוד בטרם אציע כאן מענה לשאלה זו אני חש חובה להעיר: ייתכן שאחת התוצאות החיוביות של כל פרויקט הגינום האנושי הושגה כבר עתה: היא הביאה לכך שאנו נאלצים לשאול כבר היום את השאלה החשובה כל כך: במה אני אדם? במה אני מציין את ייחודי האנושי?

### הסבא הסיני:

ואכן מספר הגדרות לו לגרעין האדם (וכבר דנו בכך בס"ד במאמרי בספר תחומין כרך י"ח במאמרנו על שיבוט האדם לאור ההלכה, ע"ש) אבל כאן אני רוצה להרחיב את הדיבור על אחת ההגדרות הללו - זו הסוברת כי גרעין האדם הוא: הרצון. החפץ. יש לגישה זו סימוכין בתורתו של הרב קוק זצ"ל, אבל בכדי להטעים במה הדברים אמורים - די אם ניזכר בסיפור אודות הסבא הסיני והפרוטה האחרונה:

פעם אחת צעד סבא סיני עם נכדו על חומת סין העתיקה. הסב החכם שאל את נכדו: אמור לי "נכדי": אם יוותרו בצקלונך רק שתי פרוטות אחרונות - מה תקנה בהן? שתי פרוטות אחרונות, עונה הנכד, אם יוותרו לי שתי פרוטות אחרונות סבא אקנה כמוכן מנת אורז, כדי שיהיה לי ממה לחיות. לא בני, תיקנו הסב, בפרוטה אחת קנה אורז ובשניה קנה פרח. פרח? שואל הנכד, בשביל מה לי פרח כשאין לי ממה לחיות: כן בני, אומר הסב: בפרוטה אחת תקנה אורז כדי שיהיה לך ממה לחיות ובפרוטה שניה תקנה פרח כדי שיהיה לך בשביל מה לחיות.

לא די שיש לך ממה לחיות. צריך שיהיה לך גם בשביל מה לחיות. והגדל שבין החכמה הסינית הגפלאה הזו לבינינו הוא רק בדבר אחד: הם

רוצים לחפש מהי המטרה בחיים – ואנו כבר יודעים אותה: עיבדו את ה' בשמחה. אבל ברעיון הבסיסי שצריך להיות עם תכלית בחיים – הם צודקים מאד: אדם צריך ייעוד, מחר, חזון, דגל, מטרה, תכלית.

זה מתבטא ברצון. הרצון הוא הדוחף אותנו להגיע למטרה. מי שאין לו רצון למאומה – איבד את עיקר האדם שבו. לא שחלילה מותר לפגוע בו, זה לא עולה על דעתי לומר, אבל זה מחייב אותנו להבין שבמובן החיובי, מהו הדבר שאנו צריכים לשמר יותר מכל – התשובה היא ברורה: את המוטיבציה, את הרצון לקום בבוקר.

ובכן, סובר הרב קוק, אדם הוא מי שיש לו רצון. מי שיש לו תכלית, מטרה, מחר. באדם כזה אין קהות חושים, הוא אינו רובוט, אין בו קיפוח נשמה אין בו קיפאון אלא יש בו רגישות; תחושה הדוחפת אותו להתעלות, להרגשת חירות; לתנועה. אולי זו סיבה נוספת בגללה כל החגים שלנו נקראים "רגל". הם מדברים על תנועה קדימה. לא על תנועה במובן הגשמי בלבד אלא גם במובן הרוחני. יש צפייה להתעלות רוחנית. להכנת מענה חיובי על השאלה שנשאל כולנו בעולם הבא: צפית (לישועה)?

אולי כך גם מבינים אנו טוב יותר את דברי רבי עקיבא ש"ואהבת לרעך כמוך" הוא באמת הכלל הגדול שבתורה. כי אהבה מורה על כיסופים, על השתוקקות, על מטרה. על אהבה ל-. במילים אחרות: על רצון. לאדם שיש רצון יש "למען". ומי שיש לו "למען" – יש לו חיים במובן העמוק של המילה חיים. קיים בו גרעין האדם. לא מת הרגש, לא קמל הלב, לא יבש המעיין. יש בו רצון לעתיד כלשהו. לכן זה גם כלל כל כך גדול בתורה. כי לאדם זה יש חיים.

הרצון שלנו למשהו אחר, למשהו עליון למשהו בכלל – הוא חסד גדול שנתן לנו הבורא יתברך. זוהי המתנה הנפלאה של הבורא ששם לנו מטרה ותכלית והראה לנו בטובו שלא רק העולם נמצא בתוך פרוגרמה עתידית, לא רק שלעולם יש מטרה ודחיפה לקראת משהו, לא רק לאומה אלא אף לאדם עצמו יש מטרה. והוא צריך לרצות אותה, ולכן כל כך חשוב שיהא



## מעמרו של המשוכפל גנפית

לו הכלי, הרצון – כדי להיות אדם: "פותח את ידיך ומשביע לכל חי – רצון". כלומר: ה' לא רק פותח את ידיו לתת לנו אוכל אלא גם מעניק לנו, משביענו במשהו מיוחד. מהו? רצון: "אכילה" לא כתיב כאן, אלא "רצון" (וזהר קנג ב).

ובכן לפי שיטה זו, מי שאין לו רצון – נפגם משהו עקרוני מהזדהות האדם שבו. האם באדם כזה מותר לפגוע? אם ישוכפל מחוץ לרחם אדם שאין לו שום שאיפות, האם תהא אז רשות לפגוע בו? חלילה. אבל לא אתפלא אם יהיו אשר ירצו לומר כן. אל נא נשכח כי בבריטניה ביצעו "המתת-חסד" לפני מספר שנים בחולה שהיה בשנות העשרים לחייו, ושכל חטאו היה... שלא היה לו יותר רצון. הוא היה פשוט מדוכא, הרופאים שם סברו שאין טעם לחייו ופשוט הביאו למותו. חוששני, שהשכפול יזרז מצבים כאלו ח"ו, מצבים שהיהדות לא תסכים להם לעולם, כי למרות שאף אצלנו הרצון הוא דבר גדול וחשוב, אין זה אומר שניתן להרוג אדם רק בגלל שרצונו אינו עימו! רצון הוא דבר חשוב – אבל רצונו של הבורא – חשוב יותר!

וכך אנו מגיעים לשאלה האם זהו רצונו של הבורא שכך נתערב בטבע? עד כמה מותר לאדם לשחק את האלוקים?

## שדי ו"לעשות":

על כך יש לומר: הדבר הראשון שעושה יהודי שומר מסורת העומד להיכנס למקום כלשהו – הוא להניח ידו על המזוזה הקבועה בצד ימין של הכניסה של כל דלת יהודית ולנשק את היד שנגעה במזוזה זו.

למי שלא רגיל בכך – זה נראה מוזר. ואכן בילדותי, בחו"ל, נשאלתי פעם על ידי ילד מילדי השכנים מהו ה"טרוממטר" הזה (-המד-חום) הקבוע אצלנו היהודים ליד כל דלת ושאלנו נוהגים לנשקו. לקח לי זמן להבין שכוונתו הייתה למזוזה, וכי השאלה היא בעצם: מה בדיוק אנו מנשקים במזוזה?

ובכן היחס לשכפול הגנטי תלוי בדיוק בשאלה זו: מה בדיוק מנשקים  
אנו במזחה?

מדוע?

כי על מזוזות רבות מופיעה מבחון המילה: "שדי". "שדי" – זהו אחד  
מכמה שמות וכינויים בהם מופיע האלוקים בתנ"ך. לכל שם משמעות  
ייחודית הרומזת לתכונה ספציפית, הרלוונטית דווקא לאותן נסיבות בהם  
מופיע השם. ובכן, לחכמינו שבתלמוד הייתה הערה מעניינת מאד ביחס  
למשמעותו הייחודית של השם "שדי" בכל מקום שהוא מופיע בתנ"ך:

שדי – אומר התלמוד – היא מילה המורכבת מראשי תיבות של מספר  
מילים שתמציתם היא: "האלוקים שאמר לעולם: די". כלומר: הבורא שעם  
תום ששה ימי הבריאה אמר לעולם: זהו. די. גמרנו עם יצירת חדשות.  
די. "עצור": עד כאן היה חלק היצירה של דברים חדשים, ומכאן ואילך  
המטלה של האדם הוא לשמור על העולם. לוודא שהעולם הטבעי, הכל כך  
נאה, לא ייהרס. לשמור – ולא לנסות ולשחק את האלוקים (תגיגה דף יב  
עמוד א).

יתכן שלכן שמים את המילה הזו בפתח כל אולם ומנשקים את המזחה:  
ללמד אותך מייד בהתחלה: היה מתון. אל תרוץ יותר מדי קדימה: בכל  
התחלה זכור: עצור. המסרה היא: שמור.

מי שרוצה יכול לשמוע כאן מעין הוראה בסיסית ראשונית, הניצבת  
כבר כאן, בפתח האולם של השכפול הגנטי: כל ניסיון לשחק את האלוקים,  
לשנות את הטבע באמצעות מניפולציות בתחום הגנום האנושי, כל ניסיון  
לקחת את המושכות בידינו, עומד בניגוד מוחלט למגמה האלוקית, זו  
שנקבעה כבר בבריאה, ואמרה: די. נגמרה הבריאה ועכשיו מה שצריך זה  
לקיים את אשר נצטווה בו האדם בגן עדן: "לעובדה ולשומרה". האדם  
מצווה שלא לקעקע את הסדר הביולוגי.

## מעמדו של המשוכפל גנטית

אבל יש צד שני למטבע: נוגע לצד החיצוני של המזחה, עליה כתוב "שדי" אבל למזחה יש תוך. ובתוך המזחה עצמה על הקלף הכותב את "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" – מופיעה בהמשך גם משמעות שונה לחלוטין: מדובר שם על אדם שאם ישכיל לנהוג במוסר יהודי הולם – הרי שבעת שיזום יחמות לשינוי הטבע מכפי שהוא ממש למשל כשייטע ויבנה יביית בעלי חיים וכולי וכולי, יתברך המטע אשר נטע, תצליח עבודתו שבשדה, העשב ישביע את בהמתו וכ" ... – ובמילים אחרות מדובר שם על עזרה אלוקית לעבודתו האמיתית של האדם: לשכלל את העולם ככל שרק ניתן.

לפי גישה זו לא רק שמותר לאדם לשכלל את העולם, אלא שכמעט ומוטלת עליו חובה לעשות זאת. בלשון התנ"ך: אשר ברא אלוקים – לעשות. העולם רק נברא, כלומר: רק נוצר בו חומר הגלם, וזאת על מנת שהאדם יעשהו, כלומר ייתן לו מתכונת סופית משוכללת ושונה לחלוטין ממה שהיה בעת שנוצר רק החלק הבסיסי והגולמי של העולם.

לפיכך מי שרוצה יכול לשמוע כבר כאן, בפתח האולם, בנשיקה של המזחה – את הדיאלקטיקה שבין החובה לשמור על העולם כפי שקבעו הבורא, לבין החובה לשכלל את העולם ולהיטיבו יותר ממה שהיה בראשיתו.

איזו מבין שתי ההשקפות הללו היא הנכונה?

## המאירי והשיכפול הגנטי:

התשובה נעוצה בעצם הצורה בה מועמדים הדברים במזחה: המוסר החיצוני, הראשוני, אומר לאדם: עצור. הרי האדם הוא יצור מסוכן. הוא עלול לקלקל את הטבע. לכן "די". אבל המוסר הפנימי, העמוק יותר, אומר: לא כן. עליך לשכלל את העולם ככל שאתה יכול. עליך ליצור נסיבות מוסריות כאלו שנוכל לראות בכל תוכניותך המדעיות כיצד דרכך

האלוקים ממשיך לבנות את העולם כל הזמן - והפעם באמצעות שיטה בשכל, בתבונה, שנטע אלוקים באדם.

לשם כך נתן האלוקים את השכל: כדי להשתמש בו. לשם כך ניתן לו הכוח להבין: כדי להסיק מסקנות וליישם אותם.

לפיכך: אם אינך מתיימר לשחק את האלוקים באמצעות השכפל הגנטי, אם אינך מנסה לומר שאתה בעל כוחות על טבעיים של מכשף מאגי, אין כל בעיה בעובדה שאתה יוצר אדם שלא באמצעות זיווג מיני. זה לא מערער שום יסוד בהשקפה הדתית, שהשי"ת ברא את העולם והוא המנהיגו בכל רגע ורגע.

ואכן כך בקירוב גרס כבר לפני 800 שנה רבי מנחם המאירי, שכתב:

"כל דבר שהוא נעשה בפעולה טבעית, אינו בכלל איסור הכשפים [אחזית העיניים]. ואפילו אם יידעו בני אדם [בעתיד] לברוא בריחת יפת שלא מזיווג המין - כמו שידוע למי שמבין בספרי הטבע שאין הדבר נמצא - רשאים לעשות".

כמובן: יש בזה סכנה, ואפשר להבין שזה עלול להביא אנשים לטעות אבל האם משום כך נימנע לחלוטין מלעזור לאנשים במצוקה? חלילה. עלינו ליצור נסיבות מוסריות כאלו בעולם, שלא יהא חשש מפני ניצול לרעה של ידע והשכלה. אבל בעיקרון עלינו לסייע לבני אדם במצוקותיהם, במסגרת מה שהתורה לא מנעה.

וכי היכן מנעה התורה מה שמביא לשכפול? הרי הציטוט של רבים את איסור הכלאים כלל אינו רלוונטי לכאן, כי הוא חל רק על אותם הדברים הכלולות באיסור כלאים המובאים בשו"ע ולא יותר מכך. אדרבה:

במובן מסוים סכרו רבותינו כבר לפני אלפיים שנה כי התבדל שבין השיטה האומרת שעל האדם לשכלל את העולם, בעדינות ובהליך מתון, לבין השיטה האומרת שעל האדם להקפיא את המצב הנוכחי בכל תחום - הינה אחת המדגימים הטובים ביותר את ייחודה של התגות היהודית:

שאל טורנוסרופוס, נציב רומי, את ר' עקיבא: אמור לי רבי עקיבא: לפי השקפתכם איזה מעשים נאים יותר - של הקב"ה או של בשר ודם? אמר לו רבי עקיבא: של בשר ודם נאים יותר! אמר לו טורנוסרופוס: מה??? אמר לו רבי עקיבא: כן. אמר לו טורנוסרופוס: הנה לפנך השמים והארץ - וכי אתה לעשות כמותם??? אמר לו ר' עקיבא: אל תשאל אותי ממה שהוא למעלה ממה שנתן ה' כוח בבריות לעשות, אלא ממה שנתן בידי האדם כוח לעשותו. איבר טורנוסרופוס את סבלותו ושאל: למה אתם מלים את ערלחכם? אמר לו: ידעתי שאתה עתיד לומר לי כן, לכך הקדמתי ואמרתי לך "מעשה בשר ודם, הם נאים ממעשי הקב"ה". וזה רצונו של הבורא שאדם ישכלל את המציאות. בשביל זה הוא נתן לאדם את השכל. עתה - אומר לו שם רבי עקיבא - טובה לאין ערוך משיבולי בר.

עד כאן לשון המדרש.

בלשון המשלית הזו נאמר כל התבדל שבין התורה לבין מה שמייצג טורנוסרופוס: התורה רואה אידיאל בשכלול מתמיד של העולם. היא - מצוה למול, ובמילים אחרות - לפי רבי עקיבא הנ"ל - לעסוק בתיקון הכלים השבורים. היא רק מבקשת שכמו בברית המילה - הדברים ייעשו באחריות, במתינות. אנו סוברים שעל המוסר האלוקי להדריך את המדען, זה המשכלל את העולם. אבל לגבי עצם העיסוק בגנום - אין מקום לאסור זאת באופן עקרוני כל עוד לא מצינו איזה שהוא לאו מפורש בתורה האוסר זאת, ישירות או ברמז.

ולא מצינו איסור קונקרטי כזה.

## הרפואה והטבע:

אמנם כל סכנה מחייבת זהירות, אבל גם דברים אחרים שאנו עושה בעולם הרפואה, החל בעצם הלידה וכלה במרבית הטיפולים המבוצעים תוך הרדמה – הם מסוכנים לא פחות. האם בגלל זה נאסר אותם כליל? הרי כל הרפואה היא התערבות בטבע. ועל החשש שמא אסור להתערב בטבע לצורך רפואי כבר ענו חז"ל חה לשונם:

"מצאאו בארץ מדבר ובתוהו יליל ישימון": המדבר הזה הוא הסמל של המחלות. המחלות הללו הן קליפות. וכנגד קליפות אלו נתן ה' דרכים כיצד להשתלט עליהם והן רשומות ב'קרטנא', הוא ספר הרופאים. והרופא הזכר הולך אצל החולה, התפוס בבית הסוהר של המחלות, ומשחרר אותו מיד. ואם תאמר: שמא אסור לרופא לעשות כן, שהרי ה' הוא שצויה לשים את החולה בארץ המדבר הזו, בית הסוהר של המחלות – ואם כן כיצד משתדל אדם נגד החלטתו של ה"א? אין זה כך. כי זהו רצונו של הבורא שהרופא ישחרר את האסיר מבית הסוהר הגשמי. ולכן על הרופא להשתדל לשחרר את גופו של החולה ממחלותיו הגופניות. ואם אינו יכול, ישתדל בכל זאת לתת לו מתכון לרפואת הנשמה. ואם יעשה כן, יברך ה' את הרופא הזה גם בעולם הזה וגם בעולם הבא" (זוהר, האזינו עמ' רצ"ט)

החובה, הצו, וגם התקווה היא שנגיע לשכלול העולם בכל המובנים ימות המשיח טרם הגיעו. אנו רק בתחילת המסלול המוביל לגאולה, לעולם הרבה יותר משוכלל: חה אומר שעלינו להתקדם, במתינות אך בביטחון, לכיוון של תיקון ושכלול כל הזמן: הן מבחינה גשמית והן מבחינה רוחנית. הדברים הולכים יחד.

לכן: לפחות בכל הנוגע לעזרה לבני אדם להיות הורים – טכניקת השכפול הגנטי היא טכניקה לגטימית.

ואכן: דורות על דורות השתדלה ההלכה למצוא כל פתרון שיאפשר לבריות להקים משפחה ולגדל ילדים. וכיום, אם השיטות של השכפול

## מעמדו של המשוכפל גנטית

הגנטי יכולות לעזור בתחום זה – ואם כלו כל הקיצים ולא צלחו כל הטיפולים הקונבנציונליים – אני לא הייתי שולל זאת על הסף

אני מדגיש שבפתחי את הפתח לכיוון שמוכן לבדוק גם את האפשרות של לגיטימיות של השכפול הגנטי בבני אדם גם כן – הכוונה רק בהקשר לבעיות של עקרות. למרות שביסודו אין בהליך פסול מהותי – על כל מקרה לבוא לידי דיון ועיון ספציפי אצל רבנים גדולים ומעמיקי חקר. זאת במטרה לעזור מחד – אך גם במטרה שלא לקעקע את הסדר החברתי הכולל, בבת אחת ובמחזי יד, חלילה.

## רצונו של הבורא יתברך:

מעיקרו היה זה רצונו של הבורא, שהעולם ייבנה באמצעות זכר ונקבה גם יחד. לכן עלינו לעשות הכל שגם הפיתוחים המדעיים ישמרו על עיקרון מקודש זה. הרי, אמרו חכמינו, "אין בין גן עדן לבין הגיהנום אלא מחיצה דקה בלבד". אותו מפתח פותח את שני החללים הללו. בטעות אחת קטנה, ולמרות כל הכוונות הטובות להביא את האדם במקום אל גן העדן – לגיהנום. והרי בעברית המרחק בין גנום לגיהנום הוא כל כך קטן. רק שמו של הבורא מבדיל ביניהם. לכן על כל מקרה הנוקק להליך זה להיבחן בעדינות מירבית. יש על מה לדבר – אבל בזהירות.

לפיכך, כל מקרה כזה ייבדק לגופו, בעדינות, ברגישות, ותוך תשומת לב גדולה למצוקה המביאה זוגות לצורך להזקק לטכנולוגיה סבוכה זו.

\* \* \*